

Платон

ПАРМЕНИД

София, 2018

Преводът е направен по изданието:
Platon, ŒUVRE COMPLÈTES. T. VIII
Paris, „Les belles lettres“, 1923–1925

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Цочо Бояджиев, превод и бележки, 2018
© Издателство „Изток-Запад“, 2018

ISBN 978-619-01-0274-8

ПЛАТОН

ПАРМЕНИД

Превод от старогръцки
и бележки
Цочо Бояджиев

ИЗВОРИ

- №1 Платон ▪ *Пир*
- №2 Марк Аврелий ▪ *Към себе си*
- №3 Леонардо да Винчи ▪ *Фрагменти*
- №4 Пико дела Мирандола ▪ *Реч за достойнството на човека * За съществуващото и единното*
- №5 Поучителни истории из живота на Настрадаин ходжа ▪ *Преброяване на лудите*
- №6 Готфрид Лайбниц ▪ *Монадология*
- №7 Гюстав Флобер ▪ *Писма до Луиз Коле*
- №8 Едмунд Хусерл ▪ *Философията като строга наука*
- №9 Антон Павлович Чехов ▪ *Степ*
- №10 Олдъс Хъксли ▪
*Дверите на възприятието * Раят и Адът*
- №11 Аристотел ▪ *Поетика*
- №12 Николо Макиавели ▪ *Мандрагора*
- №13 Ксенофонт ▪
*Атинската държавна уредба *
Лакедемонската държавна уредба*
- №14 Едуин А. Абът ▪
Флатландия: небивалица с много измерения
- №15 Теофраст ▪ *Характери*
- №16 Платон ▪ *Парменид*

СЪДЪРЖАНИЕ

Встъпителни думи (*Цочо Бояджиев*)7

ПАРМЕНИД

Въведение23

Тезисът за единното битие26

Първа част.

Критика на абстрактното противопоставяне
на идеите и сетивните неща31

Втора част.

Принципите на идеалния и сетивния космос.
Осем хипотези.....48

Встъпителни думи

Диалогът „Парменид“ е несъмнено най-значимото философско произведение на Платон. Дълбочината и сериозността на съдържанието, изтънчеността на диалектическите разсъждения, дисциплинираността на аргументацията, съчетана с решителността на духовния порив към последните основания на съществуващото – всичко това превръща Платоновия диалог в едно от най-забележителните творения на европейската философия изобщо. И ако твърдението, че цялата европейска философия не е нищо друго освен коментар под линия към „Парменид“ (Е. Вилер), не е нищо повече от остроумна метафора, то ние трябва да приемем напълно сериозно думите на Лосев, че онзи, който не е разбрал Платоновия „Парменид“, не може да смята, че е изучил гръцката философия. Впрочем диалогът поставя множество проблеми пред изследователите. Ако днес вече никой не се съмнява в автентичността му, то по въпроса за датировката на това съчинение мненията са различни. Обикновено то се отнася към средата на 70-те години на IV в. пр. Хр., т.е. към „зрелия“ период на Платоновото философстване.

Самият разговор е поставен – по обичая на Платон – в изцяло условни рамки. Преди всичко времето на действието е отнесено далеч назад, в годините, когато Сократ е още много млад, а Парменид е на пределна възраст (около 449 г.пр.Хр.). Условността на ситуацията се подсилва и от обстоятелството, че събитието е опосредено от няколко разказа: Кефал преразказва разказа на Антифонт, който от своя страна представя преразказ на разказаното от Питодор за отдавнашната среща на Парменид, Зенон и Сократ. Твърде възможно е подобно изграждане на чисто условна ситуация да цели съзнателното релативизиране на поднесените в писмен вид важни философски тези предвид убеждението на мислителя, че най-дълбокото философско съдържание може да бъде поверено не на писменото, а само на устното слово.

Действащите лица в диалога са елейският философ Парменид, представен като „твърде стар и напълно побелял, ала красив и благороден на вид, на възраст малко след шестдесет и петте“; неговият съгражданин и ученик Зенон (490–430 г.пр.Хр.); съвсем младият, вероятно шестнадесетгодишен Сократ; Аристотел, един от тридесетте тирани (който не бива да се смесва със знаменития философ от Стагира, роден много след времето, когато протича действието на диалога); богатият атинянин и любител

на философията Питодор, в чийто дом се провежда беседата; и Антифонт, доведен брат на самия Платон. Самата ситуация е характерна за начина, по който са се водили философски беседи в Елада: знаменитите философи използват някакъв повод (Панатенеите), за да се срещнат с любители на мъдростта в частен дом и да обсъдят в Дружеска беседа идеите, изложени в написаното от тях съчинение. В случая Зенон чете собственото си съчинение, в което доказва – със средствата на т.нар. негативна диалектика – основния елейски тезис: че съществува само единното и неподвижно битие, докато множествеността и движението не съществуват. Прочетеният текст възбужда устна беседа отначало между Сократ, Зенон и Парменид, а после между Парменид и Аристотел. Редица изследователи обръщат внимание върху фактичката редукция на диалогичния принцип до чисто стилистичен прием особено във втората част на произведението, където Аристотел се задоволява просто да потвърждава казаното от Парменид, без да се стреми да е действителен партньор в беседата. Тъкмо това придава на Платоновото произведение по-скоро вида на трактат, „насечен“ от одобрителните възклициания на напълно пасивния слушател. И все пак – струва ми се – диалогичността присъства осезаемо и в „Парменид“. Само че тук тя се носи не толкова от формата, кол-

кото от съдържанието на философската рефлексия – от смисловото противопоставяне на гледните точки, от непрестанното променяне на перспективата в усилието да се постигне пределното основание на битието. Диалогичното напрежение в „Парменид“ е – с други думи – не напрежението на разменяните между събеседниците словесни реплики, а истинското дълбинно напрежение на духа, насочен към фундаменталните определения на съществуващото.

Композицията на диалога е класически ясна. След едно встъпление, описващо ситуационната рамка на беседата (126a–127d), и след краткото представяне на елейския тезис за единното битие (128a–e) започва истинската беседа, която е отчетливо разделена на две части с кратка интермедия помежду им. Но тъкмо тук възниква големият въпрос за съдържателното единство на диалога, за смисловата връзка между първата (129b–135b) и втората (135d–166c) част. Защото, ако отначало се говори за отношението между идеите и причастните на тях сетивни вещи, то след това се въвеждат две свършено нови понятия – „единното“ и „другото“, – които при това се включват в някаква като че ли напълно безсъдържателна логическа игра (137b).

Разрешаването на този въпрос предполага внимателен и задълбочен анализ на текста и – разбира се – удачно контекстуално

ситуиране на разсъжденията в „Парменид“. Тук естествено можем да посочим само най-общите съображения във връзка с интерпретацията на Платоновия диалог.

И така, първата част на „Парменид“ представя критичната аргументация срещу един възлов въпрос, противопоставящ абстрактно идеите на сетивните вещи. Общият смисъл на тази аргументация е, че абсолютното противопоставяне на идеалния и сетивния космос обезсмисля самата концепция за идеите, защото в такъв случай идеите не биха могли да бъдат нито онтологическите основания на сетивните вещи, нито познавателните принципи, правещи възможно смисловото постигане на телесния свят, нито пък биха могли да изградят – от самите себе си – един завършен и самодостатъчен космос.

Срещу кого е насочена тази критика? В литературата съществуват две принципни решения. Според първото диалогът „Парменид“ е „самокритика“ на Платон, самокритична рефлексия върху „класическата“ теория за двата свята, ознаменуваща било отказа на атинския философ от самия възглед за идеите, било съществената трансформация на този възглед по посока на диалектико-етиологическото схващане за умопостигаемите същности. Коректността на това допускане – както се вижда – зависи изцяло от предпоставката, че някога преди (във „Федон“, „Пир“ или в другите

диалози от „класическия“ период) самият Платон е поддържал дуалистичния възглед за отделното съществуване на двата свята, игнорирайки или подценявайки въпроса за причастността на вещите към идеите. В случай обаче, че съумеем да докажем принципната диалектичност на изначалния замисъл на философа (а тъкмо това ми се струва не само възможно, но и безусловно необходимо), то ясно е, че за никаква „самокритика“ в случая не може да става и дума.

Но срещу кого е насочена тогава критиката? Сведенията, с които разполагаме, ни позволяват – за жалост – да отговорим само хипотетично на този въпрос. Според някои изследователи (Шлайермахер, Целер, Бониц, Лосев) действителният адресат на критиката е Мегарската школа с нейното, близко до елейското, учение за единното. Други автори (Бърнит, Тейлър), опирайки се на едно изказване на Прокъл, търсят адептите на критикувания възглед в средите на „италийските питагорейци“. Най-сетне според трети (Наторп) диалогът „Парменид“ представлява отглас на вътрешно-академичните дискусии и следователно критиката в него е насочена срещу неправилната интерпретация на Платоновия възглед от страна на някои от учениците на атинския философ. Аз съм склонен да поддържам това последно допускане. Нещо повече, струва ми се, че бих могъл да назова по име един от членовете на

Академията, защитавал – в противовес на изящното диалектическо построение на основателя на школата – грубонатуралистичния възглед за възникването на сетивните вещи чрез „смесване“ на идеите с веществото: един възглед, който по същество напълно тривиализира тезата за диалектическата отделеност-и-съотнесеност между двете дименсионални равнища на съществуващото. Става дума за известния астроном, геометър, лекар и законодател Евдокс от Книд, ученик на питагорееца Архит Тарентски (не затова ли Прокъл споменава „италийските питагорейци“?), който двукратно посещавал Академията, а по време на двегодишното отсъствие на Платон (367–366 г.пр. Хр.) дори бил неин схолярх. Тази хипотеза (която естествено се нуждае от подробно обосноваване другаде) позволява да се решат редица проблеми на интерпретацията на Платоновия диалог: да се проследи напр. генезисът на дуалистичната алтернатива на Платоновото диалектико-монистично учение за идеите (свързан с влиянието на питагорейския дуализъм) или да се обясни странното съвпадение между критичната първа част на „Парменид“ и Аристотеловата аргументация срещу „привържениците на идеите“ в книга алфа на „Метафизика“ (което може да се интерпретира именно в контекста на вътрешноакадемическата „борба на мнения“).